

УДК 333.13:664.76 (477)

ЧИННИКИ ЦІНОВОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ ЗЕРНОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Нікішина О.В.

Досліджено економічну природу ключових цінових чинників, проаналізовано еластичність попиту та пропозиції зернових культур. Обґрунтовано головні напрями реформування механізму державного цінового регулювання, орієнтовані на активізацію відтворювальної функції внутрішнього ринку зерна.

Постановка проблеми. В умовах подолання кризових явищ однією з головних проблем, стримуючих стабільний розвиток продовольчих ринків країни, є порушення відтворювальних циклів. На зерновому ринку України проявом такого порушення постає необ'єктивний розподіл рентабельності між секторами ринку, невідповідність фінансових потоків створеній різносекторними суб'єктами доданої вартості товару, незбалансована цінова політика, що відображає інтереси найсильніших суб'єктів (зерноекспортерів) і, відповідно, втрати держави від цінової підтримки аграрного сектору та зменшення надходжень від зернопереробного комплексу. Активізація відтворювальної функції внутрішнього ринку зерна як системоутворюючої ланки АПК України визначає необхідність реформування діючої регуляторної політики, зокрема, цінової, з урахуванням сучасних закономірностей функціонування ринку. Ідентифікація та вивчення останніх обумовлює необхідність дослідження головних причин виникнення ситуацій, що вимагають державного втручання. Саме аналізу таких причин і обґрунтуванню за їх результатами найефективніших методів цінового регулювання присвячена дана стаття.

Аналіз досягнень та публікацій. Теоретико-методологічні засади формування та реалізації цінової політики на державному ринку зернових культур знайшли відображення в наукових працях Амбросова В., Гайдуцького П., Захарчука О., Коваленка Ю., Олійника О., Саблука П., Черненка С. та інших науковців. Однак малодослідженим залишається питання наукового обґрунтування методів державного цінового регулювання інтегрованого ринку зерна для досягнення збалансованого розвитку його секторів та стимулювання виробництва доданої вартості товару.

Мета статті – аналіз економічної природи цінових чинників та їх трансформаційного впливу на відтворювальну функцію внутрішнього ринку зерна – визначила низку завдань:

- аналіз взаємозв'язку змін у динаміці головних показників і чинників розвитку аграрного сектору зернового ринку;
- оцінка показників цінової еластичності попиту та пропозиції зерна;
- ідентифікація «вузьких» місць у діючому механізмі цінового регулювання;
- обґрунтування головних напрямів його реформування в контексті активізації відтворювальної функції державного ринку зерна.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кон'юнктура товарного ринку характеризується сукупністю ознак, головними з яких є рівні попиту та пропозиції, динаміка цін, обсяги виробництва та споживання товару. Ціна як ключовий показник ринкової кон'юнктури формується під впливом попиту та пропозиції, динаміка та співвідношення яких визначають вектор цінових коливань. Дослідження природи цінових чинників та їх впливу на головні параметри внутрішнього ринку зернових культур визначає необхідність аналізу динаміки їх попиту та пропозиції.

Динаміка валового збору зернових культур наочно свідчить про досить значні коливання його обсягів. Так, за період 2000-2010 рр. різниця між мінімальним (20,23 млн. т) та максимальним (53,29 млн. т) обсягами виробництва зерна склала 33,06 млн. т або 263,4 %, при цьому коливання рівнів ланцюгових індексів склала, відповідно, 52,1% у 2003 р. та 181,9 % у 2008 р. (таблиця 1). Головними чинниками, що визначають обсяг валового збору зернових культур, є їх посівні площі та урожайність, причому коливання останнього показника є вирішальними у визначенні вектору зміни пропозиції зерна.

Урожайність сільськогосподарських культур є часткового об'єктивним показником, оскільки в значній мірі залежить від впливу природних (агрокліматичних) ризиків. Розмір посівних площ, на відміну від урожайності зерна, агровиробники визначають самостійно, враховуючи, перш за все, цінову кон'юнктуру ринку. Відповідно, певний науковий інтерес представляє аналіз взаємозв'язку змін у динаміці посівних площ зернових культур та середніх цін їх реалізації. При цьому для врахування інфляційних процесів ціновий аналіз необхідно доповнити аналізом рентабельності зерновиробництва. Слід врахувати і той факт, що тривалість виробничого циклу вирощування зерна наближається до 1 року, і, відповідно, логічно очікувати реакцію виробників на цінову кон'юнктуру з річним запізненням. Такий аналіз дозволяє ідентифікувати латентні закономірності впливу цінових чинників на відтворювальні процеси зернового ринку України.

Таблиця 1

Динаміка показників і чинників розвитку аграрного сектору
зернового ринку України*

Показники	Роки										
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
1. Валовий збір зерна, млн. тонн	24,46	39,71	38,80	20,23	41,81	38,02	34,26	29,30	53,29	46,03	39,23
у % до попереднього періоду	99,5	162,4	97,7	52,1	206,7	90,9	90,1	85,5	181,9	86,4	85,2
2. Посівні площі зернових, млн. га	13,65	15,58	15,45	12,49	15,43	15,01	14,52	15,12	15,64	15,84	15,5
у % до попереднього періоду	103,8	114,1	99,2	80,8	123,5	97,3	96,7	104,1	103,4	101,3	97,9
3. Урожайність зерна, ц/га	19,4	27,1	27,3	18,2	28,3	26,0	24,1	21,8	34,6	29,8	25,3
у % до попереднього періоду	98,5	139,7	100,7	66,7	155,5	91,9	92,7	90,5	158,7	86,1	84,9
4. Рівень рентабельності виробництва, %	64,8	43,3	19,3	45,8	20,1	3,1	7,4	28,7	16,4	7,3	н.д.
5. Індекс цін (у % до попереднього періоду)	221,5	85,9	82,0	171,2	84,7	92,2	123,3	161,8	93,4	102,6	138,8

* Розраховано за даними Держкомстату України [1]

За період, що аналізується, найвищі рівні рентабельності зерновиробництва (64,8 % у 2000 р. та 45,8 % у 2003 р.) спостерігалися у неврожайні роки і супроводжувалися значними ціновими стрибками (див. табл. 1). Збільшення середньореалізаційних цін у 1,7 рази в 2003 р. стало для сільськогосподарських виробників сигналом до розширення посівних площ зернових. У 2004 р. їх обсяги зросли на 23,5 %, що дозволило разом із збільшенням урожайності на 55,5 % подвоїти валовий збір минулого року. Однак значне зростання пропозиції зерна на внутрішньому ринку призвело до скорочення цін та рентабельності зерновиробництва на 15,3 % та 25,7 % відповідно.

У 2005 р. внаслідок скорочення доходів аграрного сектору зернового ринку за попередній період та збереження тенденції до зниження цін (на 7,8 %) рентабельність досягла мінімальної позначки за 11 – річний період і склала всього 3,1 % (див. табл. 1). Така ситуація сповіщала виробників про несприятливу кон'юнктуру зернового ринку і, як наслідок, у 2006 р. посівні площі зерна скоротилися на 3,3 %. Зменшення валового збору культур у 2006 р. на 9,9 % разом зі зростаючим попитом обумовили збільшення рівня середньореалізаційних цін на 23 % та рентабельності зерновиробництва на 4,3 %. Подальше зростання даних показників спостерігалось і в наступному періоді. Ринкова кон'юнктура 2007 року характеризувалася значним перевищенням попиту над пропозицією зерна, обсяги якої скоротилися на 14,5 % внаслідок дії несприятливих погодно-кліматичних умов та зменшенням рівня урожайності культур на 9,5 %. З метою забезпечення внутрішньої продовольчої безпеки держава у 2006-2007 рр. посилила контроль за експортно-імпортними операціями та активувала механізм квотування і ліцензування експорту зернових культур.

Рівень рентабельності 2007 р. (28,7 %), досягнутий за рахунок зростання цін на 61,8 %, у наступні періоди значно скоротився і склав у 2009 р. всього 7,3 %, що для зернового виробництва як основи всього сільського господарства та внутрішнього продовольчого ринку є занадто малим показником. Незначний приріст цін у 2009 р. (на 2,6 %) дозволив загальмувати процес скорочення посівних площ зерна у 2010 р., обумовлений несприятливою ринковою кон'юнктурою минулого року, однак внаслідок падіння врожайності культур на 15,1 % їх валовий збір зменшився на 14,8 % (див. табл.1). Підвищення ціни зернових на 38,8 % у 2010 р. обумовлено істотним перевищенням попиту над пропозицією зерна в умовах стійкої тенденції до зростання світових цін продуктів харчування. З метою нейтралізації можливих погроз продовольчій безпеці держава запровадила до 31.03.2011 р. низку квот для експорту зернових (1 млн. т для пшениці, 2 млн. т для кукурудзи, 200 тис. т для ячменю, 2 тис. т для жита та гречки) [2]. Встановлення нетарифних обмежень дещо

знизило рівень експортного попиту, що обумовило відносно невисокий приріст внутрішніх цін зернових культур порівняно зі світовими.

Проведений аналіз дозволив встановити таку закономірність: вектор зміни ціни минулого періоду визначає динаміку змін виробництва зерна наступного періоду (тобто приріст цін обумовлює зростання валового збору, цінове скорочення – його зниження). Виняток складають 2007 і 2010 роки, коли виробництво зерна скоротилося, незважаючи на минулорічне цінове зростання, під впливом дії природних ризиків (див. табл. 1). Таку ситуацію американський економіст Н.Г. Менк'ю описує «моделлю неадекватної поведінки фермерів на аграрному ринку через недосконалу інформацію стосовно зміни загального і відносного рівня цін». На його думку, неадекватність поведінки обумовлена короткостроковою залежністю між цінами на сільгосппродукцію та обсягами її виробництва. Як правило, в умовах підвищення загального рівня цін фермери помилково вважають, що відносні ціни на їх товари також зростуть, і тому збільшують їх пропозицію, посилюючи тим самим диспаритет цін на аграрну і промислову продукцію [3].

Для того, щоб точніше визначити міру реакції виробництва зернових культур на зміну їх цін, необхідно розрахувати показник цінової еластичності пропозиції. На думку О Олійника, порушення паритету цін на сільськогосподарську і промислову продукцію обумовлено, перш за все, вищою еластичністю пропозиції культур порівняно з еластичністю попиту на них [4]. Відповідно, певний теоретичний і практичний інтерес представляє порівняльний аналіз показників цінової еластичності пропозиції та попиту зернових культур з метою визначення закономірностей їх змін в сучасних умовах. Результати проведених автором розрахунків узагальнено в таблиці 2.

Загалом для внутрішнього ринку зерна характерний нееластичний рівень попиту та пропозиції культур. Однак поодинокі випадки, коли коефіцієнт цінової еластичності пропозиції зерна перевищував 1, почастішали, сформувавши дворічні цикли (2004/05 – 2005/06 МР, 2008/09 – 2009/10 МР). Початком циклу є значне збільшення валового збору культур, обумовлене сприятливою ціновою кон'юнктурою попередніх періодів, кінцем циклу є зворотній процес (див. табл. 2). Проведені розрахунки цінової еластичності попиту в розрізі його складових наочно свідчать, що високі (більші 1) значення коефіцієнтів отримані в періодах різкого зростання експорту (2001/02, 2004/05, 2008/09 МР), при цьому рівні параметрів цінової еластичності зовнішнього попиту (відповідно, 34,02, 19,23 і 75,08) значно перевищували аналогічний показник для внутрішнього попиту (відповідно, 1,01, 1,25 і 0,90).

Таблиця 2

Порівняльний аналіз цінової еластичності попиту та пропозиції зернових культур*

Показники	Маркетингові роки											
	2001/ 2002	2002/ 2003	2003/ 2004	2004/ 2005	2005/ 2006	2006/ 2007	2007/ 2008	2008/ 2009	2009/ 2010	2010/ 2011**		
1. Обсяги пропозиції (валовий збір), млн. т	39,71	38,80	20,23	41,81	38,02	34,26	29,30	53,29	46,03	39,23		
2. Зміна обсягів пропозиції, %	62,35	-2,29	47,86	106,67	-9,06	-9,89	-14,48	81,88	-13,6	-14,8		
3. Обсяги попиту, млн. т., в тому числі:	36,50	40,60	25,40	38,25	39,38	35,64	29,39	51,60	47,20	39,2		
3.1. Внутрішнього	27,35	29,90	22,50	26,80	26,19	25,85	25,20	26,70	26,40	26,10		
3.2. Зовнішнього	9,15	10,70	2,90	11,45	13,19	9,79	4,19	24,90	20,80	13,10		
4. Зміна обсягів попиту, % в т. числі:	42,91	11,23	37,44	50,59	2,95	-9,51	-17,54	75,58	-8,53	-17,0		
4.1. Внутрішнього	14,15	9,32	24,75	19,11	-2,28	-1,30	-2,51	5,95	-1,12	-1,14		
4.2. Зовнішнього	479,1	16,94	72,89	294,76	15,19	25,81	-57,21	494,6	-16,5	-37,0		
5. Середні ціни реалізації, грн./т	381,3	312,5	535,1	453,1	417,8	515,2	833,5	778,6	799,0	1109		
6. Зміна середніх цін реалізації, %	14,08	18,04	71,23	-15,32	-7,79	23,31	61,78	-6,59	2,62	38,77		
7. Модуль коефіцієнта еластичності пропозиції (2/6)	4,43	0,13	0,67	6,96	1,16	0,42	0,23	12,43	5,20	0,38		
8. Модуль коефіцієнта еластичності попиту (4/6), в тому числі:	3,05	0,62	0,53	3,30	0,38	0,41	0,28	11,47	3,25	0,44		
8.1. Внутрішнього (4.1/6)	1,01	0,52	0,35	1,25	0,29	0,06	0,04	0,90	0,43	0,03		
8.2. Зовнішнього (4.2/6)	34,02	0,94	1,02	19,23	1,95	1,11	0,93	75,08	6,28	0,95		

* Розраховано за даними Держкомстату України [1] та інформаційного агентства «АПК-Інформ» [5]

** Прогнозні значення

Таким чином, інтегрування внутрішнього зернового ринку в світовий активізує дію зовнішніх чинників, обумовлюючи трансформаційні зміни не лише в рівнях цінової еластичності попиту, а й у структурі виробництва (наприклад, зростання частки фуражного зерна для задоволення зростаючого експортного попиту), що не завжди відповідає інтересам суспільства та держави. Слід відзначити, що нееластичний рівень зовнішнього попиту був зафіксований у неврожайні 2002/03, 2007/08 та 2010/11 МР на фоні різкого скорочення обсягів зернового експорту (див. табл. 2), причому в 2007/08 та 2010/11 МР шляхом встановлення державою нетарифних обмежень (квот). Саме у ці роки коефіцієнт еластичності попиту перевищив аналогічний показник для пропозиції зерна, що є винятковою ситуацією для внутрішнього зернового ринку.

Загалом порівняльний аналіз свідчить про нижчий рівень цінової еластичності загального попиту порівняно з еластичністю пропозиції зерна (виняток складають 2002/03 і 2007/08 МР), що підтверджує теорію О. Олійника [4]. Однак розрахунки коефіцієнтів еластичності складових попиту визначили латентну тенденцію перевищення рівня еластичності зовнішнього попиту над еластичністю пропозиції зернових культур (див. табл. 2), що потребує подальших теоретичних розробок у даному напрямі. Головним чинником, що обумовлює вищу порівняно з попиту еластичність пропозиції, є відносно легкий перетік капіталу між сферами сільськогосподарського виробництва завдяки високій універсальності ресурсів [4].

Проведений аналіз динаміки змін посівних площ зернових культур та насіння сояшнику (таблиця 3) переконливо свідчить про перетік капіталу між даними видами агровиробництв. За період, що аналізується, вектори динамічних змін мали протилежну спрямованість, тобто збільшення посівних площ сояшнику у 2002-2003, 2005-2006 та 2010 роках супроводжувалися скороченням посівів зернових (див. табл. 3). Виняток складає 2008 р., в якому спостерігалось одночасне зростання посівних площ двох культур.

Слід відзначити, що рентабельність виробництва сояшнику стабільно перевищує доходність зерновиробництва незалежно від зміни його посівних площ, стимулюючи тим самим перетік капіталу. Так, у 2005 та 2009 роках рентабельність виробництва зерна склала всього 3,1 і 7,3 %, тоді як рентабельність насіння сояшнику досягла, відповідно, 24,3 і 41,4 % (див. табл. 1, 3). Його пропозиція є еластичною, однак поодинокі випадки прояву її нееластичного рівня (2004, 2007 рр.) змінилися дворічним циклом (2009-2010 рр.), що може свідчити про початок нових цінових трансформацій на аграрних ринках країни. Загалом коефіцієнт еластичності пропозиції насіння сояшнику у 2002-2006 рр. перевищував

аналогічний показник для зернових культур, однак у 2007-2010 рр. існуюча тенденція змінилася на протилежну (див. табл. 2, 3).

Таблиця 3

Динаміка змін посівних площ зернових культур та насіння соняшнику*

Показники	Роки								
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
1. Зміна посівних площ зернових культур, млн. га (+,-)	-0,13	-2,96	2,94	-0,42	-0,49	0,60	0,52	0,20	-0,34
2. Зміна посівних площ насіння соняшнику, млн. га (+,-)	0,30	1,17	-0,48	0,22	0,22	-0,36	0,70	-0,07	0,20
3. Рентабельність виробництва насіння соняшнику, %	77,9	64,3	45,2	24,3	20,7	75,9	18,4	41,4	н.д.
4. Модуль коефіцієнта еластичності пропозиції насіння соняшнику	5,87	19,81	0,82	3,62	3,29	0,21	2,02	0,06	0,12

* Розраховано за даними Держкомстату України [1]

У ході проведених досліджень було встановлено, що характерними рисами цінової кон'юнктури державного ринку зерна є часові та територіальні коливання внутрішніх цін, а також значні цінові різниці між внутрішньою і експортною, експортною та імпоротною ціною культур [6]. Наслідком трансформаційного впливу цінових чинників на відтворювальні процеси зернового ринку є необ'єктивний розподіл рентабельності між його секторами. Найнижчу рентабельність (близько 0,7-1,3 %) має продукція з найвищими споживчими властивостями, вироблена вітчизняними борошномельно-круп'яними підприємствами. Водночас найвищий рівень рентабельності (близько 30-35 %) створюється в інфраструктурному секторі ринку, поза межами виробничого процесу [7]. Що стосується аграрного сектору, то рівень його доходності (див. табл. 1) значно варіює в залежності від урожайності культур, рівня внутрішніх та світових цін, наявності експортних квот та інших чинників, спрогнозувати напрям впливу яких на кон'юнктуру ринку та прийняти оптимальне економічне рішення в умовах інформаційної непрозорості виробникам досить складно.

Відповідно, зерноекспортери як найбільш рентабельні та поінформовані суб'єкти починають контролювати переважну частину ринку, штучно втримують низький рівень закупівельних цін виробників, генеруючи додаткові втрати не тільки аграріїв, але й держави та споживачів від необ'єктивного ціноутворення.

Засобом подолання деструктивного впливу цінових чинників на розвиток внутрішнього ринку зерна постає державне цінове регулювання, яке є головною складовою діючого регуляторного механізму на цьому ринку. Його необхідність визначається, як правило, двома причинами: ризикованістю зерновиробництва, викликаною дією кліматичних чинників, та гарантуванням продовольчої безпеки держави та її регіонів. Однак є й інші причини, породжені існуючими ціновими співвідношеннями. Зокрема, у ході дослідження було доведено, що зростання цінових коливань відбувається у випадку перевищення еластичності пропозиції зернових над еластичністю попиту, і ключовою причиною такої тенденції є висока універсальність ресурсів, використовуваних у сільському господарстві. Відповідно, вказане співвідношення еластичності попиту і пропозиції зерна носить об'єктивний характер, не може бути подолане ринком самостійно, що визначає об'єктивну необхідність державного втручання у процес ціноутворення на внутрішньому зерновому ринку.

Головні складові діючого механізму цінового регулювання визначені Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України» (далі – Закон) [8]. Їх недоліки та головні вектори впливу на відтворювальні процеси внутрішнього зернового ринку узагальнено в таблиці 4.

Практика фінансових інтервенцій переконливо свідчить, що головним недоліком у механізмі їх реалізації є недостатність фінансового забезпечення Аграрного фонду, яка, з одного боку, неспроможна підтримати внутрішні ціни виробників, з іншого, орієнтована лише на просте відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектору ринку, закладаючи в розрахунок закупівельної ціни мінімальний рівень рентабельності зерновиробництва (близько 10 %). За своєю економічною природою товарні інтервенції покликані частково компенсувати витратність фінансових інтервенцій, однак відсутність достатніх запасів зернових культур у періоди стрімкого зростання попиту на них (яскравим прикладом є цінова ситуація на субринку гречки у 2010/11 МР) не дозволяє функціонувати механізму інтервенцій за принципом самокупності.

Таблиця 4

**Головні складові механізму державного цінового регулювання
зернового ринку та їх недоліки**

<i>Назва</i>	<i>Недоліки</i>	<i>Вплив на відтворювальні процеси ринку</i>
Фінансові інтервенції (ст. 7 Закону)	<ol style="list-style-type: none"> Недостатність фінансового забезпечення АФ* Низький рівень закупівельних цін (в основу розрахунку мінімальної інтервенційної ціни покладено рівень рентабельності, не менше 10 %) (ст. 4.3. Закону) Недовіра до АФ безпосередніх зерновиробників 	<ol style="list-style-type: none"> Обмежений вплив на цінову кон'юнктуру Просте відтворення ресурсного потенціалу Непоширений канал збуту зернових культур
Товарні інтервенції (ст. 6 Закону)	<ol style="list-style-type: none"> Обмежене коло застосування Відсутність запасів певних зернових культур для їх продажу в періоди стрімкого зростання попиту 	<ol style="list-style-type: none"> Не компенсують витратність фінансових інтервенцій АФ Імпорт зерна
Тимчасове адміністративне регулювання (ст. 8 Закону)	<ol style="list-style-type: none"> Несистемність адміністративних заходів Непрозорість, неправомірність розподілу експортних квот між зерноекспортерами Ціновий тиск на борошномельно-круп'яні підприємства 	<ol style="list-style-type: none"> Дестабілізуючий вплив на цінову кон'юнктуру Поглиблення непропорційного міжсекторного розподілу доходів

Умовні позначення: * АФ – Аграрний фонд.

Застосування адміністративних методів цінового регулювання (див. табл. 4) покликано нейтралізувати погрози продовольчій безпеці держави, однак несистемність, необґрунтованість та непрозорість механізму їх впровадження часто очікуваний позитивний ефект перетворюють в негативний. Так, встановлення граничних цін продажу гречаної крупи на початку 2011 р. призвело до різкого скорочення її пропозиції та зростання обсягів «тіньової» реалізації круповиробників [9]. Діючий механізм розподілу експортних квот є непрозорим, а порядок їх введення – неоднозначним (у діючу Постанову [2] внесено три доповнення). Загалом методи адміністративного («ручного») регулювання орієнтовані на збалансування певної цінової ситуації, тоді як ефективне управління зерновим ринком повинно базуватися на науково обґрунтованій довгостроковій концепції його розвитку.

В основу трансформаційних змін державної цінової політики на зерновому ринку України доцільно покласти такі принципи:

- 1) пріоритет інтересів держави як носія інтересів суспільства, нації в цілому;
- 2) стимулювання виробництва доданої вартості товару;
- 3) підтримання рівноваги міжсекторних товарних і фінансових балансів ринку.

Головні напрями реформування механізму державного цінового регулювання та вектори їх очікуваного впливу на відтворювальні процеси зернового ринку узагальнено в таблиці 5. Пропоновані трансформації регуляторного механізму спрямовані, перш за все, на подолання прямої і латентної цінової залежності виробників, особливо дрібних і середніх, від зерноекспортерів, нівелювання інформаційної асиметрії ринку, відродження зернопереробного підкомплексу, зміну сировинної орієнтації українського агроекспорту.

Пріоритетним напрямом реформування системи державних інтервенцій та її перетворення в дієвий інструмент впливу на цінову кон'юнктуру ринку постає підвищення мінімальних інтервенційних цін зерна (див. табл. 5). Рівень рентабельності, використовуваний для їх розрахунку, повинен забезпечувати не просте, а розширене відтворення ресурсів зерновиробництва, відповідно, його значення доцільно збільшити з 10 % до 30 % (за розрахунками О.Олійника, до 50 %). Діюча державна цінова політика орієнтована на мінімізацію витрат з огляду на обмеженість бюджетних коштів, однак наслідки такої економії часто генерують додаткові втрати держави у різних ланках відтворювального циклу: недостатність запасів зернових – відсутність товарних інтервенцій – імпорт культур; низькі ціни – збитковість аграріїв – бюджетні дотації тощо.

Таблиця 5

Головні напрями реформування механізму державного цінового регулювання внутрішнього ринку зернових культур

Заходи	Сутність	Вплив на відтворювальні процеси ринку
Трансформація системи державних інтервенцій	<ol style="list-style-type: none"> 1. Підвищення рівня мінімальних інтервенційних цін зерна 2. Забезпечення запасів зернових, достатніх для здійснення товарних інтервенцій 3. Підвищення платіжної дисципліни АФ (своєчасність і повнота розрахунків із виробниками) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Активізація організованих каналів збуту 2. Розширене відтворення агроресурсів 3. Стабілізуючий вплив на цінову кон'юнктуру
Створення регіональних АМЦ*	<ol style="list-style-type: none"> 1. Підтримка створення регіональних ОРСП** 2. Функціонування аграрних бірж у складі АМЦ 3. Розвиток інформаційних центрів аграрного ринку 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Об'єктивне визначення ціни та якості зерна 2. Подолання інформаційної асиметрії ринку
Стимулювання розвитку інтегрованого (4-секторного) ринку	<ol style="list-style-type: none"> 1. Підтримка зернопереробних підприємств 2. Стимулювання експорту продуктів зернопереробки 3. Розвиток тваринництва, зростання внутрішнього попиту на комбікорми 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зростання внутрішнього попиту на зерно 2. Зміна сировинної орієнтації агроекспорту 3. Продовольче самозабезпечення держави

Умовні позначення: *АМЦ – аграрно-маркетинговий центр, **ОРСП – оптові ринки сільськогосподарської продукції

Світова практика створення держрезервів переконливо свідчить, що інтервенційні операції не обов'язково повинні бути прибутковими, оскільки головні завдання Аграрного фонду не зводяться до отримання прибутку, а передбачають реалізацію цінової політики в агропромисловому секторі та формування продовольчого резерву. Відповідно, ринкові ціни державних закупівель та своєчасне виконання АФ фінансових зобов'язань сприятимуть активізації даного збутового каналу, забезпечать розширене відтворення ресурсів аграрного сектору як основи функціонування всього зернового ринку, зменшать витрати держави на підтримку виробників.

Дієвим засобом подолання цінової залежності зерновиробників від експортерів є створення регіональних АМЦ та спрямування більшості товаропотоків із непрозорих каналів реалізації в організовані через оптові ринки сільськогосподарської продукції (див. табл. 5). Функціонування мережі ОРСП, об'єднаних з регіональними АМЦ, покликано забезпечити формування справедливої ціни зернових культур з урахуванням екологічної складової, об'єктивне визначення їх якості незалежними лабораторіями, сертифікацію зерна відповідно до міжнародних стандартів.

Третій напрям реформування регуляторного механізму носить довгостроковий характер і є ключовим в активізації відтворювальної функції внутрішнього ринку зерна (див. табл. 5). Стимулювання збалансованого розвитку інтегрованого ринку обумовлює необхідність нарощування внутрішнього попиту на зернові культури, що, в свою чергу, вимагає відповідних трансформацій на суміжних ринках, зокрема, борошна, круп, комбікормів тощо. Так, збільшення обсягів виробництва борошномельно-круп'яних підприємств залежить від освоєння нових зовнішніх ринків збуту, водночас можливості нарощування комбікормового виробництва визначаються, в основному, станом розвитку вітчизняного тваринництва. Відповідно, стимулювання виробництва доданої вартості товару на зерновому ринку генерує аналогічні процеси на суміжних ринках, сприяючи розвитку чотирьохсекторних (інтегрованих) продовольчих ринків, які є найбільш ефективними та вигідними для економіки України. З іншого боку, відновлення відтворювальних процесів на стратегічних продовольчих ринках держави значно підвищує її рівень продовольчого самозабезпечення, що є необхідною умовою стабільного економічного зростання.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Проведений аналіз взаємозв'язку змін у динаміці головних показників і чинників розвитку аграрного сектору зернового ринку довів, що вектор зміни ціни минулого періоду визначає динаміку змін виробництва зерна наступного періоду. При цьому зростання цінових коливань відбувається у випадку

перевищення еластичності пропозиції зернових над еластичністю попиту, і головною причиною такої тенденції є висока універсальність сільськогосподарських ресурсів, що обумовлює перетік капіталу між агросферами, зокрема, виробництвом зерна та соняшнику. Об'єктивність вказаного співвідношення еластичності попиту і пропозиції зернових культур визначає об'єктивну необхідність державного цінового регулювання, характерними рисами якого є недостатність фінансового забезпечення, несистемність і непрозорість адміністративних заходів, орієнтація на ситуативне, а не науково обґрунтоване управління. Головні напрями реформування діючого регуляторного механізму, орієнтовані на активізацію відтворювальної функції зернового ринку, передбачають трансформацію системи державних інтервенцій, створення регіональних АМЦ, стимулювання збалансованого розвитку інтегрованого ринку. Перспективи подальших розвідок у даному напрямку полягають у системному дослідженні існуючих цінових трансформацій на зерновому та суміжних з ним ринків і обґрунтуванні за його результатами ефективних методів державного цінового регулювання.

Література:

1. Офіційний сайт Держкомстату України. Розділ «Сільське господарство». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Про встановлення обсягів квот на окремі види сільськогосподарської продукції, експорт якої підлягає ліцензуванню до 31 березня 2011 р. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України № 938 від 04.10.2010 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main>.
3. Мэнкью Н.Г. Макроэкономка. / Н.Г. Мэнкью. – М.: Издательство МГУ, 2004. – 443 с.
4. Олейник А. Теоретико-методологические основы государственного регулирования аграрного рынка / А. Олейник // Экономика Украины. – 2005. – №7. – С. 65-73.
5. Офіційний сайт інформаційно-аналітичного агентства АПК – Інформ. Аналіз поточної ситуації на зерновому ринку України і прогноз на 2011/12 МР. 11.12.2010. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.apk-inform.ru/showart.php>

6. Нікішина О.В. Трансформаційний вплив цінових чинників на розвиток державного ринку зерна / О.В. Нікішина // Зернові продукти і комбікорми. Науково-виробничий журнал ОНАХТ. – 2008. –№1. – С. 4-9.

7. Нікішина О.В. Баланс інтересів: критерій раціональності економічних відносин (на прикладі державного ринку зерна) / О.В. Нікішина // Економіка харчової промисловості. – 2010. –№4 – С. 42-48.

8. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 р. Реєстр. № 1877-IV. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>

9. Дикаленко М. Саботажное плавание / М. Дикаленко, Э.В. Московчук // Бизнес. – 2011. –№6 (941). – С. 45-46.

Abstract

Nikishina O.V.

Factors to price stabilization market grain of the Ukraine.

The explored economic nature key price factor, is analyzed resilience of the supply and demand grain. The motivated main of the direction to transformations of the mechanism of the state price regulation, oriented on activation of the functions reproducing the home market grain.